

БЪЛГАРСКИЯТ ХХ ВЕК. КОЛЕКТИВНА ПАМЕТ И НАЦИОНАЛНА ИДЕНТИЧНОСТ.

Съст. Ана Лулева, София: Изд. „Гутенберг“, 2013, 349 стр.

Сборникът „Българският ХХ век. Колективна памет и национална идентичност“ обобщава резултатите от изследователски проект, финансиран от МОМН за периода 2007-2011 г. Той съдържа докладите на екипа от етнологии и участниците в едноименната научна конференция, проведена през януари 2011 г. Изследователският интерес е насочен към механизмите на формиране на индивидуалната и колективна памет и тяхната връзка с колективната и национална идентичност по отношение на конкретни професионални, етнически, регионални и религиозни общности в периода на социализма и след 1989 г.

В увода съставителката Ана Лулева откроява акцентите в работата на колегите си, като маркира основните изследователски полета и резюмира релевантните подходи в изследването на паметта като феномен на социалното взаимодействие. Нейният увод въвежда читателя в проблематиката на изследвания предмет и очертава насоките на научните търсения. В следващата студия Лулева се спира на конкретен обект – тя анализира културата на паметта и спомените за социализма в град Кюстендил. Авторката посочва специфичните обществени групи - носители на паметта (антифашисти и антикомунисти, вторите - пострадали от комунистическия режим) и разграничава техните мотиви и стратегии на спомняне. Според нея тези групи, носители на локалната памет, формират своя идентичност и участват в „спора за миналото“, който по същество разкрива властовите отношения в общността. По подобен начин Валентина Васева разглежда противоборството между съперничащи си колективни репрезентации на социалистическото минало, отразено в мемориалните практики, символите и местата на паметта във Видинско.

Паметта за конкретно историческо събитие не е еднозначна и колективно споделяна от всички участници в това събитие, тя подлежи на оспорване и предоговаряне от страна на различни засегнати групи. Тази теза е добре илюстрирана в текста на Яна Янчева, която фокусира своето изследване върху спомените за колективизацията в две български села – Брестовица и Мездрей. Иванка Петрова подхожда към изследването на паметта от позицията на наблюдател и анализатор на комуникацията между поколенията в нейното собствено семейство – текстът е фокусиран върху споделяната семейна памет, конструирана като биографичен личен спомен и предавана от нейната майка на нейния син, или от баба на внук. Изследването разглежда периода на социализма през призмата на лично преживяната травма от загубата на социален статус и липсата на реабилитация. В текста на Петър Петров травмата като конструиращ групов спомен присъства в разказите на интернираните в лагерите на Държавна сигурност през социализма. Петров разграничава „две основни наративни стратегии – себевиктимизирането и себегероиизирането“, които бившите лагеристи използват, за да напишат колективния текст на преживяния биографичен опит.

Илияна Марчева, Ваня Стоянова и Надя Велчева представят други възможни гледни точки към изследването на проблема за колективната памет и идентичност, свързани със социалистическото управление в България. Илияна Марчева се спира върху публикуваните спомени като извор за колективната памет за разглеждания период. Ваня Стоянова посочва как документалното кино може да бъде медиум за споделяне на групова и частна памет. Архивните материали от проведени етнографски проучвания са важен източник на информация за социалистическото минало. Ани Кирилова представя основните

направления в емпиричните пручвания на социализма, и съответните архивирани документи, съхранявани в Научния архив на Института за етнология и фолклористика при БАН.

Културните репрезентации на миналото в музейните институции са проблематизирани в анализите на Радостина Шаренкова и Теодора Мешекова. Авторките засягат проблемите на една професионална гилдия – музейни специалисти, които са натоварени със задачата да съхраняват и опазват колективната памет за едно оспорвано и противоречиво минало под формата на музейни експонати и колекции.

В друга студия от сборника Жоржета Назърска изследва личната религиозност, отношението към православието и атеистичните политики на държавата от времето на социализма. Конфликтът между официалната идеология и правото на личен избор се анализира в контекста на проведено теренно проучване в периода 2009-2010 г. Интервюирани са хора, родени през 60-те, 50-те и 40-те години на миналия век. Мариянка Борисова анализира личните спомени на жителка на Чепеларе, която в личната си биография е успяла да съчетае и примири две взаимоизключващи се идентичности и социални роли – на отдадена християнка (принадлежност към православието като лично право на избор) и на дружинен ръководител (лоялност към официалната комунистическа идеология). Милена Беновска-Събкова обръща внимание на друг религиозен феномен от постсоциалистическия период – „преоткриване на православието в постсъветска Русия”. Нейният текст е базиран на теренна работа, проведена в град Калуга в периода 2006-2007 г. Авторката разкрива значението на съвременни религиозни практики, свързани с политиките на паметта – канонизирането и почитането на мъртвите - мъченици и герои.

Процесите на формиране на групова идентичност и памет са изследвани и в контекста на различни етнически и конфесионални общности. Изследванията на Евгения Троева и Елена Петкова се фокусират върху общността на българите мюсюлмани в Родопите. Троева разглежда две сакрални места в Родопите – мюсюлманското тюрбе (гробница) на Енихан баба и християнския поклоннически център Кръстова гора, за да подчертае ролята на религията като средство за конструиране на групова памет и идентичност. Елена Петкова акцентира върху облеклото на българките мюсюлманки и неговата социална функция да разграничи публичното от частното пространство. Женья Пимпирева и Соня Средкова се опират на теренната си работа сред бесарабските българи, за да разкрият механизмите на конструиране на паметта за „съветското време” като важен елемент от тяхната колективна идентичност и динамична социална функция, свързваща миналото с настоящето. „Загорците”, специфична селищна общност, е обект на изследване в текста на Галин Георгиев. Той разглежда обредите и традициите като „локални курлтурни образи на памет и идентичност”, които, обаче, придобиват национално значение.

Местата на паметта маркират колективната идентичност. По такъв начин Валентина Шараланова представя манастирите от „Софийската Света Гора”. Религиозните символи конструират места на паметта в градската среда - Кателина Салтирова-Павлова изследва „индивидуалните спомени и колективни представи за Кръста в софийския квартал „Лозенец”, за да разкаже историята на един емблематичен паметник на културата. Паметта за храната и храненето е съществена част от споделяната културна памет на българската нация според Мария Маркова. Тя изследва представите за традиционната храна, разпространени сред съвременните българи и споделяни чрез интернет форуми. Съответно храненето като социален и културен феномен се превръща в място на паметта, споделяно от виртуалната общност.

Златина Богданова

Д-р Златина Богданова

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей, БАН
София 1000

Ул. „Московска“ 6А

Е-адрес: zlatina_bogdanova@abv.bg